

АНАЛІЗ ІДЕЙ МИСЛИТЕЛІВ МИНУЛОГО ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено актуальній проблемі інтелектуального розвитку особистості. У публікації визначено й проаналізовано ідеї мислителів і педагогів минулого про інтелектуальний розвиток людини. Розкрито роль читання й ораторського мистецтва в інтелектуальному розвитку молоді.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток, особистість, розум, мислення.

У сучасних умовах педагогам слід приділяти особливу увагу інтелектуальному розвитку людини, адже інтелектуальні вміння дають їй змогу приймати оптимальні рішення у складних життєвих ситуаціях та адекватно реагувати на інтенсивні зміни в суспільстві. У пошуках ефективних шляхів вирішення цієї проблеми доцільно звернутися до нагромадженої педагогічної спадщини минулого, оскільки в різні історичні часи було висловлено багато цікавих педагогічних ідей і нагромаджено актуальний для сьогодення досвід інтелектуального розвитку особистості. Ці доробки можна творчо використовувати в системі освіти. Зокрема, праці мислителів минулого є невичерпним джерелом для збагачення теорії та практики сучасної педагогіки з питань інтелектуального розвитку особистості.

Як засвідчує аналіз наукових праць, у них було охарактеризовано певні аспекти інтелектуального розвитку особистості: розкрито механізм здійснення інтелектуальної діяльності (В. Буряк, М. Зимкін, З. Золіна, А. Маркова, М. Махмутов, Л. Фридман та інші), висвітлено шляхи організації інтелектуального розвитку молоді (Ю. Бабанський, В. Безруков, В. Лозова, В. Паламарчук та інші), визначено потенційні інтелектуальні можливості особистості (К. Бардін, Ю. Єфремов, Л. Рибалко, Т. Рогова та інші) тощо. Аналізу спадщини мислителів минулого з окремих питань особистісного становлення людини присвячено праці С. Золотухіної, М. Євтуха, О. Джуринського, О. Піскунова та інших науковців, а також незначна кількість дисертаційних робіт (О. Грицай, Л. Засекіна, О. Рабинович, О. Туляков та інші). Проте аналіз наукової літератури засвідчує, що дотепер не було проведено окремого дослідження, в якому було б систематизовано ідеї й узагальнено досвід педагогів минулого щодо інтелектуального розвитку особистості.

Мета статті – визначити та проаналізувати ідеї мислителів минулого про інтелектуальний розвиток особистості.

На основі аналізу наукової літератури встановлено, що окремі питання інтелектуального розвитку особистості порушувались ще в часи античності. Зокрема, Платон у своїх працях підкреслював, що читання потрібно для опанування цієї “мудрості”, яка пов’язана з оволодінням інтелектуальним розвитком людини [6, с. 8–9].

Особливий внесок у розвиток ідей інтелекту людини зробив Арістотель. Він писав, що характерною рисою людини є розум, який забезпечує

найвищу здатність процесу пізнання. За допомогою розуму індивід сягає до “непомітного, божественного”, виявляє певні загальні цінності, які “допомагають відрізнити ознаки людського буття”. Арістотель вважав інтелектуальний розвиток людини її природною потребою, бо, на його думку, “всі люди від природи прагнуть знань” [2, с. 433].

За поглядами відомого римського філософа Б. Спінози, в процесі інтелектуального розвитку особистості важливо враховувати, що все, що існує, знаходиться “або в собі, або в іншому, тобто поза розумом не існує нічого, крім субстанції та її стану” [9, с. 6]. Однак при вирішенні будь-якого питання в людини може виникати розумовий образ, який викривляє реальність. Адже уява індивіда далеко не завжди збігається з розумінням конкретної ситуації, що, безумовно, накладає відбиток на результат його розумового процесу, тобто людина, приймаючи за істинність те, що їй уявляється, тим самим підмінює існуючі факти. Тому образність людського мислення є основною причиною розбіжності між процесом розуміння й будовою образу.

Б. Спіноза визначив такі основні властивості розуму:

1. Розум забезпечує достовірність, тобто речі формально є такими, як він їх відображає.

2. Розум сприймає деякі речі або утворює деякі ідеї “абсолютно” (самостійно), а деякі виводить з інших. Так, ідею кількості він утворює “абсолютно”, не звертаючись до інших думок, а ідею руху – за допомогою звернення до ідеї кількості.

3. Ті ідеї, які він утворює “абсолютно”, відображають “нескінченність”, а обмежені ідеї він утворює з інших.

4. Позитивні ідеї розум утворює раніше, ніж негативні.

5. Чим більше досконалості деякого об’єкта відображають ідеї, тим вони самі є досконалішими [10, с. 323–324].

Також Л. Сенека підкреслював, що для забезпечення інтелектуального розвитку особистості важливим є читання, адже “саме читання живить розум” [8, с. 8–9]. Крім цього, на думку мислителя, значну роль в інтелектуальному розвитку особистості відіграє ораторське мистецтво. Він навів приклад, що слава ораторського таланту Цицерона досі жива, незважаючи на появу в латинській мові нововведень.

Інший мислитель – Аврелій – теж відзначав вагому роль читання в інтелектуальному розвитку людини, причому, на його думку, розумна людина завжди багато уваги приділяє самовдосконаленню. Він також писав, що тільки розум вказує людині на те, що їй треба робити, а чого не треба, саме за допомогою нього вона вирішує, чим треба займатися та коли [1, с. 259, 284].

Питанням інтелектуального розвитку особистості приділяли увагу відомі мислителі і в інші історичні часи. Так, французький письменник і філософ М. Монтень у своїй працях наголошував, що розум людини “не зупиниться з власної волі на досягнутому: він завжди стане претендувати на більше, й буде вибиватися із сил, і рватися до незбагненого”, а якщо

розум людини задовольняється досягнутим, він або втомлений, або обмежений [5, с. 567].

Інший французький філософ – Р. Декарт – стверджував, що людський розум не знає міри: він або захоплює більше, ніж дано для вивчення якогось питання, або ж, навпаки, щось пропускає. Р. Декарт також вважав, що інтелектуальний розвиток особистості не можна забезпечити за допомогою залучення її до копіювання певного способу мислення. Він пояснював, що не кожна людина зможе стати математиком, якщо вона навіть знатиме всі чужі докази на пам'ять, бо її розум може бути нездатним самостійно вирішувати будь-які проблеми. Те саме стосується й філософії: навіть прочитавши всі твори таких видатних філософів, як Платон та Арістотель, людина не завжди спроможна “винести тверде судження про ці речі” [3, с. 56].

Пов'язуючи інтелектуальний розвиток особистості з розвитком її розуму, видатний англійський мислитель і педагог Дж. Локк зазначав, що кожна людина повинна привчити себе тренувати власний розум за допомогою вивчення зв'язку між різними ідеями та визначення їх послідовності. Причому, на його думку, ретельність і старанність допомагають людині стати розумною.

Принципово інші ідеї стосовно інтелектуального розвитку людини відстоював французький мислитель Ж.-Ж. Руссо. Він не погоджувався з поглядами вищевказаних авторів, бо не вважав читання корисною справою для інтелектуального розвитку особистості. Він аргументував цю тезу тим, що читання не вчить особу розмірковувати, а вчить всьому вірити. Ж.-Ж. Руссо також стверджував, що “людина від природи майже не думає”, а тому навчається мислити так само, як і багатьох інших речей. На думку Ж.-Ж. Руссо, мислення – це мистецтво, тому він поділяв людей на дві групи: ті, які можуть розмірковувати, й ті, які цього робити не можуть. Причому він вважав, що ця здатність переважно залежить від виховання людини.

Ж.-Ж. Руссо також пов'язав інтелектуальний розвиток людини з її моральним вихованням. Він стверджував: коли “сердечне благородство” особистості підкріплене розумом, воно впливає на нього, а як наслідок – чесна людина майже завжди розмірковує правильно. За поглядами мислителя, якщо особу ще з дитинства привчити не лякатися розмірковувати, то навіть за наявності небагатого життєвого досвіду їй буде легко сформулювати власну думку з будь-якого питання. Ж.-Ж. Руссо писав: “Розсудливість більше залежить від сердечних почуттів, ніж від освіченості розуму”, а тому відомо, що навіть розумні люди в життєвих складних ситуаціях поведуться не найкращим чином і роблять багато помилок [7, с. 14]. Ж.-Ж. Руссо також констатував, що зазвичай з юних років дитину навчають тому, що їй непотрібно: замість того, щоб прищеплювати їй любов до словесності, її змушують вивчати граматичні правила; замість того, щоб навчити дитину мислити та розумно діяти, її змушують зубрити багато вправ; тобто дітей навчають того, що їм не знадобиться в подальшому

житті. У світлі цього Ж.-Ж. Руссо порівнював виховання дітей з вихованням атлетів у давнину, які “розвивали й загартовували” свої потужні тіла для виконання нікчемних вправ, але в повсякденному житті в будь-якій корисній справі вони практично не використовували свою силу [7, с. 70].

Свої думки про інтелектуальний розвиток особистості висловлював і Д. Дідро. Для забезпечення цього розвитку французький просвітитель виділив три основні засоби: спостереження природи, роздум та експеримент. Він вважав, що спостереження збирає факти, роздум їх комбінує, а досвід перевіряє результати комбінації, хоча водночас відзначав, що ці засоби на практиці рідко поєднують. За Д. Дідро, спостереження природи має бути постійним, роздум – глибоким, а досвід – точним. Крім цього, він наголошував на тому, що успішному інтелектуальному розвитку особистості сприяє прояв нею творчого мислення, але, на його думку, таких людей небагато.

Інший видатний мислитель і педагог А. Дистервег виділив два основні джерела знань у житті людської істоти – “досвід і розум” (a posteriori та a priori), причому, за його поглядами, тільки за умови їхнього поєднання людина може обрати правильне рішення. На думку А. Дистервега, до емпіричних знань належать усі історичні факти, всі явища, які сприймаються чуттєво, а також якості фізичного світу, до якого також належить і людське тіло. До раціональних знань належать зміст математичних, етичних і філософських наук [4, с. 183]. Підсумовуючи, А. Дистервег відзначав, що, тільки впливаючи на розум, почуття й волю людини, освіта забезпечує її гармонійне виховання як цілісної особистості. Погоджуючись із Л. Сенекою щодо важливості для людини читання, педагог писав, що читання є дуже корисною справою для інтелектуального розвитку особистості, але читати їй треба “з пером у руці”, щоб виписувати важливі речі, а згодом перечитувати свої нотатки. Це забезпечує збагачення її думок, досягнення більшої досконалості розуму, що, у свою чергу, стимулює інтелектуальний розвиток людини. Отже, за А. Дистервегом, процес навчання молоді мають завжди супроводжувати її міркування й дослідження [4, с. 91, 92].

Відзначимо, що деякі науковці інтелектуальний розвиток людини пов’язували з вихованням у молоді допитливості розуму. Так, Дж. Дьюї писав, що допитливий розум завжди готовий сприймати нову інформацію, але допитливість стає інтелектуальною тільки тоді, коли вона перетворюється на інтерес до проблеми, який викликається спостереженням речей і накопиченням матеріалу. Дж. Дьюї вважав, що деякі люди від своєї природи дуже допитливі, тому їх нічого не дивує, однак в решти людей гострота допитливості поступово згладжується й притупляється. Філософ також підкреслював, що в одних людей думки є глибокими, тоді як в інших людей вони є поверховими, тому перші доходять до суті речей, а інші тільки торкаються її зовні.

Висновки. Проаналізувавши деякі наведені факти досвіду стародавніх мислителів щодо інтелектуального розвитку особистості, можна зроби-

ти висновок, що вже в той час мислителі визначали необхідність прищеплювати їй навички ораторського мистецтва, мислити, бути допитливою, мати свою тверду думку. Також можна зробити висновок, що в розвитку людини визначальним є інтелект.

Список використаної літератури

1. Аврелий М. Размышления. В чем наше благо? / М. Аврелий, Эпиктет ; [пер. В. Петуховой, В. Горенштейна]. – М. : РИПОЛ класик, 2010. – 416 с.
2. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель ; ред. В.Ф. Асмус. – М. : Мысль, 1975. – Т. 1. – 550 с.
3. Декарт Р. Правила для руководства ума / Р. Декарт. – Л. : Государственное социально-экономическое издательство, 1936. – 175 с.
4. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / А. Дистервег. – М. : Изд-во Министерства просвещения РСФСР, 1956. – 374 с.
5. Монтень М. Опыты. Избранные главы / М. Монтень ; пер. с фр. Г. Косикова. – М. : Правда, 1991. – 656 с.
6. Виндельбанд В. Платон / Вильгельм Виндельбанд. – К. : Зовнішторгвидав України, 1993. – 176 с.
7. Руссо Ж.-Ж. Педагогические сочинения : в 2 т. / Ж.-Ж. Руссо ; под ред. Г.Н. Джибладзе. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 2. – 336 с.
8. Сенека Л.А. Нравственные письма к Луцилию ; Трагедии / Л.А. Сенека ; пер. с лат. С. Ошерова. – М. : Худож. лит., 1986. – 543 с.
9. Спиноза Б. Этика / Б. Спиноза. – Мн. : Харвест ; М. : АСТ, 2001. – 336 с.
10. Спиноза. – Ростов н/Д : Феникс, 1998. – 608 с. – (Серия “Выдающиеся мыслители”).

Шарун Ю.Ф. Анализ идей мыслителей прошлого об интеллектуальном развитии личности

Статья посвящена актуальной проблеме интеллектуального развития личности. В публикации определены и проанализированы идеи мыслителей прошлого об интеллектуальном развитии личности. Раскрыта роль чтения и ораторского искусства в интеллектуальном развитии молодежи.

Ключевые слова: интеллектуальное развитие, личность, разум, мышление.

Sharun Y. Analysis of the ideas of thinkers of the past about the intellectual development of the individual

The article is devoted to the relevant problem of the personality's intellectual development. The thinkers' ideas of the past about the personality's intellectual development have been identified and analyzed in this article. The role of reading and oratory in the intellectual development of youth has been revealed.

Key words: intellectual development, personality, mind, thinking.